

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

*Матеріали Всеукраїнських науково-практичних конференцій
“Проблеми інтеграції економіки України в ЄС і вступ до СОТ”*

м. Київ, МАУП, 20 травня 2006 р.,

*“Концептуальні засади формування стратегії
соціально-економічного розвитку України”*

м. Київ, МАУП, 25 жовтня 2006 р.

Київ 2007

ББК 65.9(4УКР)-1я43
С91

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

Сучасні проблеми розвитку економіки України: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. “Пробл. інтеграції економіки України в ЄС і вступ до СОТ”, м. Київ, МАУП, 20 трав. 2006 р., “Концепт. засади формування стратегії соц.-екон. розвитку України”, м. Київ, МАУП, 25 жовт. 2006 р. — К. : МАУП, 2007. — 340 с.: іл. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-757-0

Розглядаються проблеми розвитку України у зв’язку зі вступом до Світової організації торгівлі. Пропонуються шляхи реформування економіки країни в умовах ринку. Висвітлюються проблеми державного регулювання економіки.

Для науковців, освітян, менеджерів різних рівнів управління і для всіх, хто цікавиться проблемами менеджменту й розвитку управлінської думки в Україні.

ББК 65.9(4УКР)-1я43

ISBN 978-966-608-757-0

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2007

Зміст

<i>Вступ</i>	7
Розділ І. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ВСТУПОМ ДО СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ	9
Горбань С. Ф., Чумак О. В. <i>Напрями інноваційного розвитку України в контексті вступу до Європейського Союзу</i>	10
Петрова А. Е. <i>Ближневосточная модель внешнеторговой политики и торговля Украины со странами Ближнего Востока</i>	18
Бовтрук Ю. А. <i>Вплив створення Європейського валютного союзу та запровадження валюти євро на економіку України</i>	22
Сергієнко О. М. <i>Економічні тенденції розвитку України в умовах вступу до СОТ</i>	29
Макаровська Т. П. <i>Інформаційна безпека України як передумова її вступу до СОТ</i>	37
Малиш Н. А. <i>Проблеми науково-технологічного розвитку України в межах європейського дослідницького простору</i>	43
Фещенко О. Л. <i>Формування ефективних пропорцій промисловості в умовах інтеграції України в ЄС</i>	48
Ватченко А. Б., Мосияш А. Л. <i>Планирование в интеграционных процессах предприятия</i>	60
Гречишкіна О. О. <i>Проблеми та перспективи розвитку національної банківської системи в контексті вступу до Європейського Союзу</i>	62
Копнов М. А., Авдєєва А. Н. <i>Проблеми міжнародної організації малого та середнього бізнесу і шляхи їх вирішення на основі впровадження інноваційних технологій</i>	66

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ ПРОПОРЦІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄС

Сучасні соціально-економічні та геополітичні реалії висунули перед Україною вимогу щодо вдосконалення економічної стратегії шляхом посилення інноваційного розвитку, оновлення структури виробництва, вдосконалення механізмів трансформаційних процесів. У межах нинішньої моделі розвитку широко-масштабна модернізація економіки неможлива. Потрібна нова стратегія, яка б враховувала тенденції світового розвитку, позитивні надбання попереднього періоду та орієнтацію України на інтеграцію в ЄС. Основою стратегічного курсу має стати структурна перебудова економіки.

Проблеми структурної трансформації економіки виникали на різних етапах світового економічного розвитку в усіх країнах світу і були викликані головним чином прискореним розвитком науково-технічного прогресу та процесами глобалізації ринкових економік.

В Україні необхідність структурної перебудови викликана тими ж причинами, що й в інших країнах, але переважно створенням незалежної держави, кардинальною зміною соціально-політичного устрою суспільства, переходом від адміністративно-планової до ринкової системи господарювання та вибором стати повноправним членом Європейського співтовариства.

Відомо, що структурна політика завжди була важливим фактором державного регулювання економіки та здійснення економічних реформ. Майже п'ятнадцятирічний досвід незалежної України і реформування її економічного простору підтверджують дієвість її структурних орієнтирів.

Проте цілі та завдання сучасного етапу розвитку в умовах євроінтеграції України є на порядок складнішими і масштабніши-

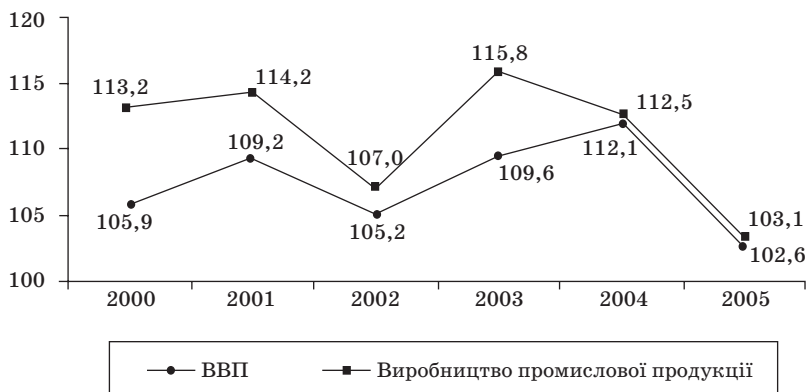
ми від тих, що вирішувалися економікою в попередні роки. З огляду на це, проблема формування структурної політики держави як основи подальших практичних дій набуває особливої актуальності.

Структурна перебудова економіки поряд зі зміною форми господарювання через впровадження ринкових інститутів передбачає зміни у пропорціях реального сектору економіки. На жаль, поки що структурні реформи в Україні стосувалися виключно становлення ринкових відносин. Переважно робилась спроба вдосконалити форму без удосконалення змісту, тобто забезпечити розвиток ринкових механізмів без відповідної адаптації до ринку продуктивних сил. До чого це призвело показує аналіз промислового виробництва.

Економіка України традиційно спирається на потужний фундамент промислового виробництва, де виробляється третина загального обсягу ВВП, майже половина товарів і послуг та понад 90 % експортної продукції. Розвиток промисловості виступає суттєвим чинником європейської та світової інтеграції, створює якісно нові підвалини для економічного відродження України через підвищення конкурентоспроможності та використання переваг міжнародного розподілу праці. Проте її можливості обмежені через структурні проблеми, найбільш суттєвими з них є:

- сировинна і напівфабрикатна спрямованість значної частки промислового виробництва порівняно з випуском продукції кінцевого попиту, зокрема товарів народного споживання, що зумовлює високу ресурсо- і, особливо, енергоємність промислового виробництва;
- скорочення частки машинобудування, через що Україна втрачає власну виробничу базу для оновлення, модернізації та структурної перебудови інших галузей промислового виробництва та економіки в цілому;
- недостатній розвиток виробництв сучасних прогресивних видів конструкційних матеріалів, зокрема хімічної промисловості.

Приріст виробництва продукції промисловості впродовж останніх років позитивно впливає на формування зростаючої траєкторії валового внутрішнього продукту (ВВП) (рисунк).

Динаміка ВВП і виробництва промислової продукції у 2000–2005 рр.

Збігання позитивних тенденцій у виробництві промислової продукції і ВВП підтверджує тезу, що відродження української економіки повинно спиратися на індустріальну складову.

Якість економічного зростання вирішальною мірою залежить від розвитку промислового виробництва, наявності прогресивних структурних зрушень в його галузевій, технологічній та інституціональній структурах. Головну мету структурної перебудови вітчизняної промисловості можна визначити як підвищення питомої ваги виробництва з більш високою часткою доданої вартості. Її успішне вирішення дасть можливість суттєво прискорити соціально-економічний розвиток країни. При розробці заходів щодо стимулювання позитивних структурних зрушень і запобігання негативним тенденціям повинні враховуватися результати ретроспективного комплексного аналізу структури промислового виробництва.

Галузева структура промислового виробництва — найбільш суттєвий фактор ефективності національної економіки. В ній відбиваються потенційні можливості країни з виробництва різноманітних видів продукції, задоволення попиту як власної економіки, так і експорту, використання національних умов і факторів щодо розвитку тієї чи іншої галузі та отримання прибутку для забезпечення подальшого розвитку суспільства.

В Україні представлені майже всі основні галузі промислового виробництва, притаманні індустріально розвиненим країнам світу. Але структурні пропорції, що склалися між ними, були розраховані на союзний розподіл праці і в умовах незалежності виявилися неефективними, а відсутність послідовної структурно-інвестиційної політики обумовила збільшення їх диспропорцій.

На початковому етапі структурних реформ (1994 р.) передбачалося:

- уповільнення темпів розвитку паливо- та енергоємних галузей — електроенергетики і чорної металургії;
- поліпшення галузевої структури матеріаловиробляючого комплексу і структури матеріалів за рахунок випереджачого розвитку хімічної і нафтохімічної промисловості та розширення переробних процесів у таких галузях промисловості, як деревообробна і целюлозно-паперова, будівельних матеріалів;
- активізація розвитку та підвищення у структурі промислового виробництва машинобудування і соціально-орієнтованих галузей — легкої і харчової промисловості.

Проте подолати негативні тенденції і диспропорції в розвитку промисловості не вдалося. Галузева структура промислового виробництва залишається неефективною (табл. 1).

Таблиця 1

**Зміни у галузевій структурі випуску продукції промисловості
за 1990–2000 рр.**

у фактичних цінах, %

Галузь	1990 р.	1995 р.	2000 р.	Збільшення (+), зменшення (–) за період		
				1991– 1995 рр.	1996– 2000 рр.	1991– 2000 рр.
1	2	3	4	5	6	7
Промисловість, разом	100	100	100			
у тому числі галузі						

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
Паливно-енергетичні	8,9	24,2	22,2	15,4	-2,0	13,3
електроенергетика	3,2	11,0	12,1	7,9	1,1	8,9
паливна	5,7	13,2	10,1	7,5	-3,1	4,4
Матеріаловиробляючі	20,6	32,6	37,4	12,0	4,8	16,8
чорна металургія	11,0	21,8	27,4	10,8	5,6	16,4
кольорова металургія	1,1	1,6	2,4	0,5	0,8	1,3
хімічна і нафтохімічна	5,6	7,0	5,9	1,4	-1,1	0,4
лісова, деревообробна і целюлозно-паперова	2,9	2,2	1,6	-0,7	-0,6	-1,3
Інвестиційні	33,9	20,0	16,1	-13,9	-3,9	-17,8
машинобудування та металообробка	30,5	16,0	13,4	-14,5	-2,6	-17,1
будівельних матеріалів	3,4	3,9	2,7	0,5	-1,3	-0,7
Соціальної орієнтації	29,4	17,9	18,4	-11,6	0,6	-11,0
легка	10,8	2,8	1,6	-8,1	-1,2	-9,2
харчова	18,6	15,1	16,8	-3,5	1,7	-1,8
Інші	7,2	5,4	5,1	-1,9	-0,3	-2,2

Примітка. Розраховано за Стат. щорічниками України за 1990–2000 рр.

За 1991–2000 рр. питома вага паливно-енергетичних і матеріаловиробляючих галузей, що виробляють проміжну продукцію, в галузевій структурі промислового виробництва у фактичних цінах збільшилася майже вдвічі, тобто з 29,5 % у 1990 р. до 59,6 % у 2000 р., у тому числі зросла частка найбільш енергоємних та екологічно шкідливих галузей (чорної металургії — у 2,5 раза, кольорової металургії — у 2,2, паливної промисловості — в 1,8, електроенергетики — у 3,8 раза).

Це має особливо недоречний вигляд на тлі більш ніж подвійного скорочення питомої ваги галузей, що виробляють продукцію інвестиційного призначення (частка машинобудування зменшилася з 30,5 до 13,4 %), та майже у півтора раза — продукції галузей соціальної орієнтації (частка легкої промисловості зменшилася майже у 7 разів). Така тенденція зводить нанівець не тільки саму ідею структурної перебудови, а й матеріальну основу її здійснення.

Встановлено, що з переходом у 2000 р. від обліку за Загальним класифікатором галузей народного господарства (ЗКГНГ) до Класифікатора за видами економічної діяльності (КВЕД) картина у структурі промислового виробництва не змінилася на краще (табл. 2).

Таблиця 2

**Структура виробництва та реалізації промислової продукції
за видами діяльності**

у фактичних цінах, %

Промисловість	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	Зміни за 2001–2005 рр.
1	2	3	4	5	6	7
Промисловість загалом	100	100	100	100	100	
<i>Добувна промисловість</i>	<i>10,9</i>	<i>11,6</i>	<i>9,9</i>	<i>8,2</i>	<i>9,1</i>	<i>–1,8</i>
видобування енергетичних матеріалів	7,3	7,6	6,2	4,6	4,6	–2,7
видобування неенергетичних матеріалів	3,6	4	3,7	3,6	4,5	0,9
<i>Обробна промисловість</i>	<i>75</i>	<i>73,7</i>	<i>77,8</i>	<i>77,7</i>	<i>77,5</i>	<i>2,5</i>
харчова промисловість і перероблення сільсько- господарських продуктів	19,1	18	17,4	15,1	15,7	–3,4

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6	7
легка промисловість	1,6	1,3	1,1	1,1	1	-0,6
виробництво деревини та виробів з деревини	0,8	0,6	0,7	0,6	0,6	-0,2
целюлозно-паперова, поліграфічна промисловість; видавнича справа	2,8	1,9	1,9	1,9	2	-0,8
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	5,5	5,7	7,7	8,5	9,3	3,8
хімічна та нафтохімічна промисловість	6,9	6,3	6,6	6,5	6,7	-0,2
виробництво інших неметалевих мінеральних виробів	3,1	3,1	3	2,8	3,1	0
металургія та оброблення металу	20,6	22,8	24,4	26,5	25,2	4,6
машинобудування	11,5	12,5	13,6	13,4	12,8	1,3
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	14,1	14,7	12,3	14,1	13,4	-0,7

Примітка. Джерелом наведених показників є дані Держкомстату України (2000–2003 рр. — виробництво промислової продукції, з 2004 р. — реалізація продукції за видами промислової діяльності).

Незважаючи на досить вагомий частку обробної промисловості (77,5 %), в її складі переважають виробництва з низьким рівнем

технологічної переробки, тобто виробництво коксу та продуктів нафтопереробки (9,3 %), хімічна та нафтохімічна промисловість (6,7 %), виробництво неметалевих мінеральних виробів (3,1 %), металургія та оброблення металу (25,2 %). Ці виробництва разом з добувною промисловістю (9,1 %), виробництвом і розподіленням електроенергії, газу та води (13,4 %) становлять 66,8 % промислового виробництва. Частка машинобудування у 2005 р. становила лише 12,8 %.

Через більш ніж подвійне скорочення частки продукції машинобудування за період 1991–2005 рр. структурна перебудова втрачає власну виробничу базу для оновлення основних виробничих фондів. Це дуже ускладнює ситуацію з підвищенням якості та конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, бо вже на сьогодні фізичне і моральне старіння промислових виробничих основних фондів набуло катастрофічних розмірів. У цілому в промисловості ступінь зносу основних фондів у 2004 р. сягнув 50 %, але в окремих галузях він становить 60–70 % і навіть перевищує цей поріг.

При такій структурі промисловості не можна очікувати ефективної економіки через порівняно низьке значення валової доданої вартості на одиницю витрат, що характерно для галузей з видобування та первинної переробки сировини.

Ще однією проблемою сьогодення промисловості є технологічний стан промислового виробництва. Досвід розвинених країн показав, що досягнення високого рівня споживання і якості життя можливе лише на засадах нової постіндустріальної цивілізації, найсуттєвішими ознаками якої є перехід до нового технологічного способу виробництва і нового типу економічного зростання, заснованого на знаннях.

Проте відтворювальна структура промисловості України не відповідає вимогам часу. Домінуючими у промисловому комплексі країни є виробництва 3-го і 4-го технологічних укладів, основними ознаками яких є добування сировини і виготовлення первинних продуктів (основні галузі металургійного комплексу, нафтодобувна і нафтопереробна промисловість, газова, вугільна і торф'яна) та обробка сировини (основні галузі машинобудівного комплексу, хімічної промисловості, деревообробного комплексу, легкої і харчової промисловості). Їх питома вага становить разом 95 %. Це переважно традиційні виробництва,

започатковані на ранніх стадіях індустріалізації, а в розвинених країнах дійшли межі своїх можливостей. Тому просте відтворення існуючої технологічної бази не зможе забезпечити Україні довгострокового економічного зростання.

Пануючий сьогодні в розвинених країнах 5-й технологічний уклад — комп'ютеризація та інформатизація суспільства, сучасні виробництва електротехнічної промисловості і приладобудування, виробництво високотехнологічних побутових приладів, авіаційна промисловість, медична, хіміко-фармацевтична, поліграфічна промисловість — в Україні не перевищує 5 %.

Провідні країни вже досить активно опановують виробництва 6-го технологічного укладу, де ключовими факторами є мікробіологічна промисловість, наукоємна і високотехнологічна медична техніка, види діяльності, засновані на біотехнологіях і генній інженерії. В Україні такі виробництва тільки започатковуються, а їх частка у структурі промисловості не досягає й 1 %.

Україна вступає в новий етап економічного розвитку як країна з ринковою економікою, де промисловості належить провідна роль у подоланні системних суперечностей в економічному і технологічному відношенні, що накопичувалися як всередині країни, так і в її відносинах з іншим світом.

У міжнародному розподілі праці найбільш профільною промисловою продукцією для України є:

- продукція металургійного комплексу — залізна і марганцева руда, прокат чорних металів;
- машинобудівного комплексу — продукція авіабудування і космічного ракетобудування, суднобудування, металургійне обладнання, тракторо- та автомобілебудування, окремі види сільгосптехніки, електротехнічне, енергетичне і підйомно-транспортне обладнання;
- хімічного комплексу — мінеральні добрива, солі, луги, кислоти, синтетичні барвники, товари побутової хімії, полімери, синтетичний корд, шини та гумотехнічні вироби;
- промисловості будівельних матеріалів — цемент, граніт, вироби із скла та мінеральних волокон, вогнетривки;
- легкої промисловості — льоноволокно, шовк-сирець, вовняна пряжа та вироби з них;
- харчової промисловості — цукор-пісок, м'ясо, м'ясопродукти, масло тваринне, олія, вино та спирто-горілчані вироби.

Промисловість України має сприятливі можливості для свого розвитку і структурного вдосконалення завдяки наявності відповідних факторів виробництва, основні з них такі:

- кваліфіковані трудові ресурси, при порівняно низькій вартості робочої сили вони створюють передумови для розвитку майже всіх галузей промисловості;
- земельні ресурси, які дають змогу для ведення ефективного сільськогосподарства і розвитку переробних галузей АПК;
- мінерально-сировинна база — ресурси залізної і марганцевої руди, кам'яного вугілля, хімічної сировини (природна сірка, ільменіт, полімінеральні руди, вапняки, кухонна сіль), потужні родовища нерудних матеріалів (мармур, граніт) дають підстави розраховувати на тривалу перспективу у розвитку матеріаловиробляючих галузей;
- науковий потенціал у вигляді науково-технічної інформації з різних галузей знань, науково-дослідних і конструкторських організацій та спеціалістів.

Усе це дозволяє розглядати промисловість як найважливіший об'єкт структуроутворення та потужний фактор соціально-економічного розвитку країни, що створює матеріальну і економічну основу для науково-технічного вдосконалення і підвищення ефективності суспільного виробництва, забезпечує умови відродження економіки країни, поліпшення добробуту та якості життя людини.

Структура промислового виробництва становить каркас економічної моделі матеріального виробництва. Вона охоплює найбільш суттєві підвалини економічних пропорцій, безпосередньо впливає на хід стабілізації виробництва, на ефективний і збалансований розвиток економіки.

Необхідною умовою для формування стратегії структурних змін є вирішення хронічних проблем структури промисловості та подолання її внутрішніх і зовнішніх суперечностей.

Суттєвість структурних змін у промисловості полягає в тому, що поряд із згортанням і ліквідацією старих, неефективних виробництв, що не відповідають вимогам ринкової економіки, які до цього мали перевагу, починає набирати темп розвиток сучасних ефективних і конкурентоспроможних виробництв і видів діяльності. Їх зростання спочатку компенсуватиме спад у старих

виробництвах, а потім перевершить його, започаткувавши, таким чином, зростання економіки в цілому. Одночасно відбуватимуться позитивні зміни в галузевих пропорціях виробництва — формування нової структури, пристосованої до структури ринкового попиту, реальних потреб суспільства та умов конкуренції.

Слід враховувати специфіку сучасного етапу структурних змін, що визначається такими характерними ознаками:

- структура промисловості, що склалася в умовах планово-розподільчої системи як частина союзного комплексу, що була ізольована від світового ринку, потерпає від глибоких деформацій і низької конкурентоспроможності виробництва в переробних галузях;
- дія лише ринкових регуляторів призвела до того, що сформувалась витратна структура промисловості, яка матиме споживчий характер, низький рівень накопичення та інвестування, з переважною часткою у виробництві та експорті сировини і первинних ресурсів;
- у країні спостерігається високий рівень тінізації і навіть криміналізації економіки, що може значно ускладнити процес структурного вдосконалення, підвищення ефективності і зростання промислового виробництва.

Подолання цих тенденцій потребує істотного підвищення ролі держави в управлінні економікою взагалі і проведенні активної структурної політики зокрема, з використанням усього можливого арсеналу економічних методів, притаманних ринковій економіці.

Мається на увазі, що держава буде:

- активно здійснювати інституціональні зміни, які сприятимуть підвищенню ефективності і конкурентоспроможності вітчизняних підприємств;
- заохочувати конкуренцію на внутрішньому ринку, контролюючи дії природних монополій;
- підтримувати в певних випадках власну обробну промисловість, зокрема високотехнологічні виробництва, які спроможні зайняти позиції на європейському та світовому ринках;
- сприяти адаптації інших галузей до ринкових умов і збереженню деякими з них сталого стану на внутрішньому ринку.

Розвиток промисловості є суттєвим чинником європейської і світової інтеграції, бо створює якісно нові підвалини для економічного відродження України через підвищення ефективності і конкурентоспроможності промислового виробництва та використання переваг міжнародного розподілу праці. Проте комплекс інтеграційних проблем, як і завдань промислового розвитку, безпосередньо залежить від місця країни, яке вона посідає у світовій економічній структурі.

Так, за показником ВВП на душу населення з урахуванням паритету купівельної спроможності Україна у кілька разів відстає від країн Європейського Союзу. Без подолання цього відставання буде дуже важко вирішувати питання інтеграції в Євросоюз.

Досягнення Україною рівня промислово розвинених країн, наближення якості життя до європейських стандартів, здійснення суверенітету — все це визначає провідну роль і місце промисловості у забезпеченні найважливіших стратегічних інтересів держави за умов формування ефективних пропорцій виробництва.